

Nr. 106, september 2024 – Aanvullende Eindhoven special

Nieuwsbrief van de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland
AWN afd. 23

EINDHOVEN SPECIAL

Dit interessante nieuws uit Eindhoven wilden we jullie niet onthouden. Het was helaas onbedoeld tussen wal en schip gevallen bij het samenstellen van de Actueel. Alsnog veel leesplezier, de redactie.

Paraplubestemmingsplan Archeologie definitief

Op 23 januari is het Paraplubestemmingsplan Archeologie gemeente Eindhoven definitief vastgesteld en dit is nu ook onherroepelijk. Onder de nieuwe Omgevingswet vormt dit bestemmingsplan samen met de nieuwe Erfgoedverordening het 'tijdelijk Omgevingsplan van rechtswege' totdat een definitief omgevingsplan wordt vastgesteld. De bepalingen uit de in 2022 door de raad vastgestelde archeologische verwachtingen- en waardenkaart gelden nu dus voor de gehele gemeente. Daarmee is het archeologiebeleid nu dus definitief juridisch verankerd én is een mijlpaal bereikt voor het behouden van ons ondergronds erfgoed.

Dommelstraat: magneetvisvondsten uit de Dommel

Op 23 april werd ter hoogte van de Dommelstraat op de brug over de Dommel een leuke vondst gedaan. Aan de zuidkant van deze brug lag een berg roestige voorwerpen in een opgedroogde plas met roestwater. Het zal hier dus gaan om door magneetvissers achtergelaten voorwerpen die men niet van waarde achtte. De meest relevante stukken zijn veiliggesteld voor de collectie van het ACEH. De meest opvallende vondst hierbij betreft die van enkele fragmenten van een, met ijzer beslagen, houten schietspoel (ook wel 'snelspoel' genoemd) voor gebruik in een weefgetouw.

Schietspoel:

Een dergelijk voorwerp is een verbetering van de daarvoor gebruikte 'smiet-' of '[werpspoel](#)' en wordt gebruikt in een [weefgetouw](#).

De schietspoel is in [1733](#) gepatenteerd door de Engelse [wever John Kay](#). De oude Engelse naam is *flying shuttle*. Een schietspoel bestaat uit een rechte houten schuit waarvan beide uiteinden puntig toelopen en met ijzer zijn versterkt. In de spoel bevindt zich een klosje waarop het [inslaggaren](#) is gewonden. De spoel bevindt zich in een langwerpige spoelbak met daarin een stootkussen. Ze wordt via het stootkussen door de [schering](#) (de *sprong*) geslagen en schiet dan aan de andere zijde in een soortgelijke bak. Tijdens de beweging van de schietspoel wordt het inslaggaren in het [weefsel](#) gebracht. De kracht op het stootkussen wordt geleverd via een zweepmechanisme dat in werking wordt gezet door aan een touwtje te trekken. De wever had hiervoor slechts één hand nodig, terwijl het gebruik van de werpspoel twee handen vereiste. De uitvinding van John Kay verbeterde de productiesnelheid ten opzichte van de werpspoel terwijl er slechts een kleine investering vereist was.

De nieuwe weefmethode vond in Nederland pas na 1835 op grote schaal toepassing. De vaardigheid om met de schietspoel te werken werd bijgebracht op zogenaamde *weefscholen*. Het werken met de schietspoel vereiste echter veel minder vaardigheid dan de werpspoel. Het werken ermee kon al na enkele weken beginnen, terwijl een wever wel twee jaar nodig had om volleerd met de werpspoel om te kunnen gaan.¹

¹ [Schietspoel - Wikipedia](#)

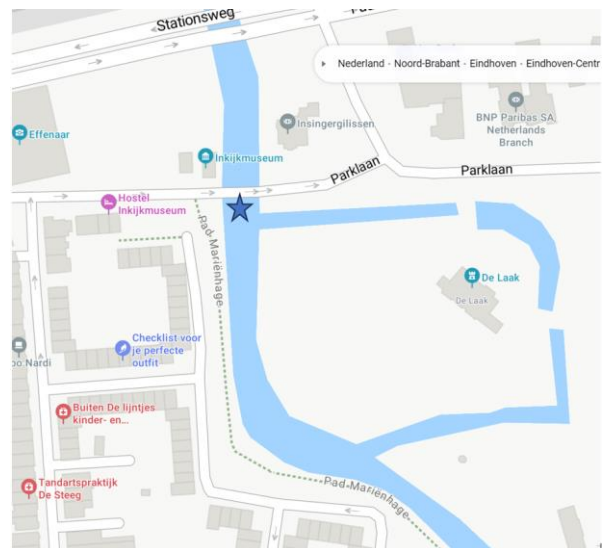
Links en boven: De fragmenten van de schietspoel direct na de vondst.

Voorbeeld van een schietspoel ([Schietspoel voor een halfautomatisch weefgetouw | Industriemuseum](#))

Context:

Dat een dergelijk voorwerp op deze plek is aangetroffen is opvallend, maar valt wel te verklaren. De vondstlocatie ligt namelijk letterlijk op een steenworp afstand van de voormalige linnenweverij N.V. Linnenfabriek Briel & Verster die (op de voorgevel na) in 2002 is gesloopt. Door zijn context dus een vondst die iets tastbaars toevoegt aan het historische verhaal van de textielindustrie in Eindhoven.

Vondstlocatie aan de zuidkant van de Dommelbrug.

Links: De bewaard gebleven voorgevel van N.V. Linnenfabrieken Briel & Verster aan de westkant van de Dommel. Gezien richting het noordwesten.

StadhuisPLUS-Dommelzone

De fabriek in 1825
(bron: Berkvens, 2021)

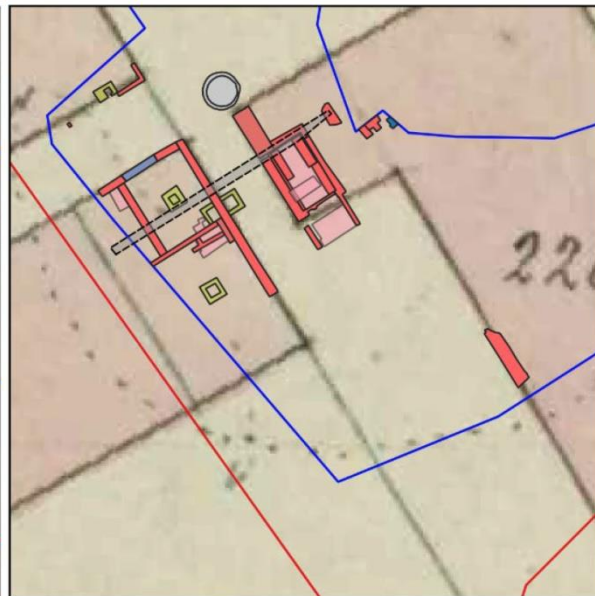
Figuur 7 De Stratumse watermolen en Den Bouw in Eindhoven rond 1825 (Bron: M. D. Knip en J. A. Knip, Het Noordbrabants Museum).

In 2021 hebben we al eens aandacht besteed aan dit project (gemeentelijke projectcode: EH-DZ-21) naast het stadhuis, nét ten zuiden van de middeleeuwse binnenstad. Langs de Dommel zijn toen wadi's aangelegd en is groen aangeplant. Bij de benodigde bodemroerende ingrepen is een archeologische begeleiding uitgevoerd door Bodac. Hierbij zijn resten van de historisch

bekende wolfabriek 'Den Bouw' gevonden. Na de herinrichting is een klein hoekfragment van het aangetroffen muurwerk in één van de wadi's zichtbaar gehouden. Dit als verwijzing naar ons vroeg industriële verleden. Uit de nadien uitgevoerde analyse en rapportage blijkt dat dit fragment deel uitmaakte van het bij het complex behorende woonhuis met werkplaats.

Kadastrale kaart 1832

Hulpkaart 1880

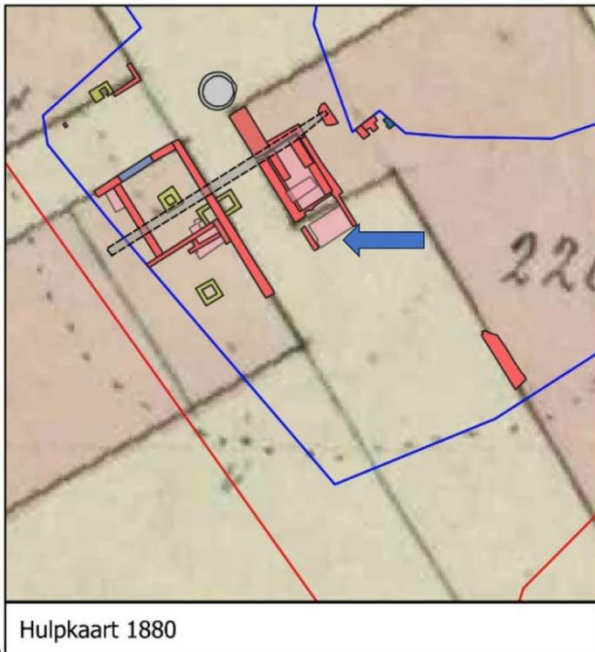
De gevonden muurresten geprojecteerd op het kadastrale minuutplan 1832 en de Hulpkaart uit 1880 (bron: Weekers-Hendrikx 2024).

Het zwart verkleurde keldertje in de aanbouw uit 1851 (foto: BODAC).

Uit de projectie van de gevonden muurresten op het kadastrale minuutplan 1832 en een hulpkaart uit 1880 is mooi de ontwikkeling van dit complex te volgen. De beide gebouwen bleken van meet af aan haaks op elkaar te staan. Daaruit volgt dat het perspectief op het van dit complex bekende schilderij uit 1825 niet helemaal klopt. Ook is het op basis daarvan aannemelijk dat de aanbouw aan het oostelijke fabrieksgebouw vermoedelijk het stoomketelhuis uit 1851 betreft. In dit deel is een kelder aangetroffen en aan de zuidkant daarvan lagen de restanten van een gemetselde bak met een vloer. Bij de opgraving bleek dat beide

Blauwe pijl: mogelijke plek 'stortbak/stortkoker' (bron: Weekers-Hendriks 2024).

structuren zwart verkleurd waren. Dat kan komen door de historisch bekende brand, maar het kan ook komen door kolengruis. In dat laatste geval is het aannemelijk dat de kelder voor kolenopslag voor de stoomketel is gebruikt. De gemetselde bak kan dan als stortbak zijn gebruikt. De aanvoer van de kolen kan dan over het water hebben plaatsgehad.

Voorbeeld van zo'n stortpunt: [Tot levenslang veroordeeld, maar zeven NSB'ers ontsnapten met een brandslang uit de Koepel | Foto | AD.nl](#)

Literatuur:

- Berkvens, R., 2021: *Archeologisch bureauonderzoek StadhuisPLUS-Dommelzone*, (ODZOB-rapport 278304), Eindhoven.
- Weekers- Hendriks, B.A.T.M., 2024: *Archeologische opgraving, StadhuisPLUS, Eindhoven*, (BODAC-rapport A1018), Schijndel.

Fietsverbinding Eindhoven-Helmond

De gemeenten Eindhoven en Helmond waren van plan om een snelfietsroute te realiseren. Daarom is door de ODZOB een uitgebreid archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Daaruit bleek dat er concrete aanwijzingen waren voor een middelhoge tot hoge verwachting voor de Vroege Prehistorie (vooral in de beekdalen en omgeving), een hoge verwachting voor resten van nederzettingen uit de periode Late Prehistorie tot en met de Vroege Middeleeuwen (op de dekzandkoppen), een middelhoge tot hoge kans op depositie- en water gerelateerde vondsten uit alle periodes in de beekdalen van de Dommel, Gender en Kleine Dommel en een (middel) hoge archeologische verwachting voor bewoning uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ten zuiden van de Celebeslaan (kasteel Klein Tongelre/ kasteel Het Hof), het dorp Tongelre ('t Hofke, Koudenhovenseweg, Loostraat) en station Tongelre-Nuenen in Eeneind. Vooral de verwachting in het oostelijke deel van de Celebeslaan, rondom 't Hofke en de Loostraat en nabij het station Tongelre-Nuenen was hoog. Binnen de gemeentegrenzen van Eindhoven bleek in het tracédeel 't Hofke alleen het graven van boomkuilen tot mogelijke schade aan het bodemarchief te gaan leiden. Daarom heeft RAAP het ontgraven hiervan begeleidt (gemeentelijke projectcode: EH-TH-22). Door de aard van de bodemingreep (boomkuilen) konden alleen fragmentarische waarnemingen worden gedaan.

De vullingslagen van de bermgreppel langs 't Hofke in één van de boomkuilen; links is nog nét een streep ongeroerd geel dekzand te zien (bron: Prickel & Roggen 2024).

Deze logen er echter niet om. De verwachting van de ODZOB kwam inderdaad mooi uit. Er zijn namelijk sporen van de historische buurtschap 't Hofke gevonden. Het gaat om greppels, kuilen, paalkuilen en de mogelijke restanten van een bermgreppel langs 't Hofke en de resten van een mogelijke potstal. Het vondstmateriaal dateert de bewoning langs de weg in de periode tussen de tweede helft van de 14e eeuw t/m de 20e eeuw. Al met al een opvallend mooi resultaat voor een in omvang relatief beperkt gebleven onderzoek.

Tracédeel 't Hofke (bron: Prickel & Roggen 2024).

Literatuur:

- Bosman, J., 2022: *Archeologisch Bureauonderzoek Fietsroute Eindhoven-Helmond Tracédeel Prof. Dr. Dorgelolaan – Collse Hoefdijk, gemeente Eindhoven*, (ODZOB-projectnummer 294426), Eindhoven.
- Prickel, J. & R. Roggen, 2024: *Plangebied tracédeel 't Hofke snelfietsroute Eindhoven-Helmond te Tongelre, gemeente Eindhoven. Een archeologische opgraving, variant archeologische begeleiding*, (RAAP-rapport 6789), Weesp.

Opruimactie Erfgoedhuis

Door verschillende gebruikers in het Erfgoedhuis werd ruimtegebrek ervaren. Dat bemoeilijkte soms het ontplooiën van activiteiten en het was moeilijk om de boel schoon te maken. Daarom hebben we het plan opgevat om een opruimactie te organiseren. Op enkele woensdagen zijn we daarom eens flink met spullen wezen sjouwen en herverdelen. Niet om zomaar dingen weg te gooien, maar om te kiezen welke spullen een volwaardige plek in het statisch depot of in het

Erfgoedhuis zelf moeten krijgen. Al na één dag was er weer flink wat meer werkruimte beschikbaar geworden, zijn spullen georganiseerd en is troep en stof opgeruimd. Dat gaf veel voldoening. De spontaan door Jesper aangedragen appeltaart viel ook zeer in de smaak!

Peter de Boer

Verenigingsruimte AVKP

Erfgoedhuis, Gasfabriek 2, Eindhoven, 040-2388899

Correspondentieadres AVKP

van Wassenhovestraat 54, 5613 LL Eindhoven, awnafdeling23@gmail.com www.awn-archeologie.nl/23/

Redactie

Ellen van der Steen tel. 040-2910855, avkpactueel@gmail.com (eindredactie en layout)
Peter Seinen en Carel van den Boom (redactieleden)

